

De hemliga breven, Bosse Lindquist och Rapport från kinesisk by (1963)

Denna bok bidrog till att Jan Myrdal blev känd utanför Sverige och kom att inspirera andra att arbeta på ett liknande sätt, som Studs Terkel "Rapport från en amerikansk stad Chicago", Hans Axel Holm "Rapport från Neustadt, DDR", Sture Källberg "Rapport från medelsvensk stad (Västerås)" och Anders Ehnmark "Rapport från de röda Emilien".

Boken fick stor genomslagskraft och ett gott mottagande hos många. Åke Daun, sedermera professor i etnologi i Folket 17/6 1964:

"en systematisk samhällsundersökning...Metoden att begränsa framställningen till intervjusvar och tabeller är lika enkel som genial och har mig veterligt aldrig förut tillämpats i någon populär resebok på svenska...en bok för allmänheten."

Andre Schiffrin uppskattade boken eftersom det var en förstahandsskildring i det då stängda Kina. Skildrat av en författare som vistats en längre tid i landet och fört samtal långt bort från maktens korridorer. Som förläggare verkade han för att ge ut liknande rapportböcker i andra länder.

Harrison Salisbury: "Jan Myrdal has created a social classic"

Edgar Snow, legendarisk kinakännare och som varit många år i landet var positiv, men invände att boken var ovanligt lycklig och konfliktfri. (se hur Jan beskriver sin arbetsmetod).

En del kritiker menade att det var en bristfällig reseskildring. Andra starkt kritiska, en propagandapamflett för staten och kommunistpartiet.

En riktigt bra och djuplodande analys av rapportböckerna; Jan Myrdals "Rapport från kinesisk by", "Gruva" av Sara Lidman och "Rapport från en städhink" av Maja Ekelöv, publiceras 2004 av Annika Olsson "Att ge den andra sidan en röst". Boken bygger på en doktorsavhandling hon gjorde tidigare.

Olsson skriver att den ideala rapportboken skall vara "en återgivare av en direkt, oförmedlad verklighetsbild – röster ur verkligheten – även om verkligheten i praktiken naturligtvis inte förmedlar vare sig objektiva eller obearbetade berättelser. Olsson citerar Hans Axel Holms bok om Neustadt, DDR:

"Jag blev skrämmd av effekten av genrebeteckningen rapportbok, en underskattning av reportaget som form och en naiv överskattning av det som bärare av den absoluta sanningen".

JM ville bryta genregränserna och han menade att det var mer en sociologisk studie, helt annorlunda än den tidigare boken om Afghanistan, "Kulturers korsväg" (1960).

Jan Myrdal skrev i förordet till den svenska upplagan om förutsättningarna och felkällor i arbetet:

"Alltför ofta råkar man ut för tolkar som blott har en begränsad språkkänedom. Då blir arbetet omöjligt. Min huvudtolk Pei Kewang Li hade dock en nästan perfekt språkkänedom... Det sägs ibland att det är möjligt för en skicklig tolk att systematiskt undertrycka eller vanställa information. Jag har under årens lopp arbetat både som tolk och med tolk och ett sådant systematiskt vanställande under ett arbete som detta är en omöjlighet. Jag har inte ens skuggan av misstanke att det försöktes."

De verkliga felkällorna i en tolkning ligger i att informationen måste passera två språkgränser. Trots all försiktighet måste jag därför ha gått miste om vissa nyanser, kanske också missuppfattat viss information.”...

”Om man läser denna bok som en roman skulle man säga att den var en parad av ”positiva” hjältar, men detta är ingen roman. I denna bok talar personer i egen sak. De söker vara uppriktiga, men de vill också framställa sig själva så som de menar att de ”bör” ses. Det blir nödvändigtvis positivt. Detsamma gäller det allmänna skvallret i byn, det jag bl.a. utnyttjat i ”Det sägs om...” I detta byalag talar folk inte alltför illa om varandra. I alla fall gör de det inte till yngre eller utomstående.”

Bosse Lindquist bedömning av huvudtolken och byborna: *”Med största sannolikhet hade hon i förväg fått noggranna instruktioner från Beijing om vilka frågor som fick tas upp med byborna, och vilka svar dessa förväntades ge... Dessutom visste alla vad som kunde hända om man kritiserade partiet eller gick emot partilinjen. Man kunde snabbt hamna i arbetsläger eller fängelse, där man riskerade att duka under.”*

Jag bedömer att Bosse L. spekulerar. Sant är att de inte kunde åka till vilken by de ville. Det som visades upp var byar och folkkommuner där utvecklingen varit framgångsrik. Liknande är det för Sven och Cecilia Lindqvist som besöker en större folkkommun. Men varken Lindqvist eller Myrdal tycker detta egentligen är något att orera om, det är så förutsättningarna ser ut. Därav följer också, att behovet av överrockar som hindrar ett fritt meningsutbyte och tolkar som vanställer informationen, verkar fullständigt onödigt eftersom kineserna visar upp framgångsrika folkkommuner.

Men möjligheten att röra sig fritt fanns. Baksidestexten på boken ”Det nya Kina” (1957) *”Rune Hassner är en av de första kameraförsedda journalisterna som besökt det moderna Kina, som betalande turist. Han har färdats fritt i landet och har rest förbi de påkostade propagandavisningarna och de tillrättalagda mönsteranläggningarna – rakt in i det nya Kinas vardag.”*

Olsson poängterar att Jan Myrdal blivit ”ödmjukare” i förorden till de utländska upplagorna som kom 1967 och i de utländska upplagorna var förorden mer omfattande. Olsson citerar JM:

”I have repeatedly stated that this book is not the final truth about China. It’s an instrument. No book is more. It is necessary to read other material in order to get a clear picture.”

Olsson återger svårigheten att vara objektiv. I Oscar Lewis sociologiska studier redovisas detta:

”No human being can be unbiased observer of other humans.” Olsson tar pappa Gunnar Myrdal till hjälp, där han klart uttrycker subjektets opålitlighet, att objektivitet är en omöjlighet. Gunnar Myrdal:

”Things look different depending upon where you stand.”

1990 skriver Nils-Olof Ericsson i ”Internationella studier 1990” ”Är det bönderna eller Myrdal vi hör?” Olsson: *”Svaret är bägge”*.

Blev de intervjuade bönderna ”typer” och ”karaktärer”? Det påstår Bosse Lindquist på sidan 155 och skriver med hänvisning till BLM nr 9. 1986:

”de var ett slags konstruktioner – grupporträtt av en idealiserad kinesisk bonde, som till exempel intervjun med bonden Fu Hai-Tsai:

”När Fu Hai-Tsai talade, då talade och hundratals generationer trälare, torpare och bönder... Men Rapport från kinesisk by förespeglar sina läsare att de porträtterade och namngivna bönderna var riktiga människor av kött och blod, och att det de återgavs ordagrant ha sagt om Mao, partiet, revolutionen och sig själva var vad de faktiskt tänkt och menat. Så var det alltså inte. Vad skulle ha hänt om Jan från början varit tydlig med att det inte var individuella bönder han porträtterat, utan han skapat fiktiva ”arketyper” som fick upppepa partiets...”

Återgavs ordagrant! Det har JM aldrig hävdat. Om BL tänkt till lite faller hans påstående på sin egen orimlighet, det fanns inga bandinspelningar, vilket BL naturligtvis var medveten om. Jan förde minnesanteckningar. Gun Lauritzson beskriver i boken ”Byn som omvände världen” (2022):

”Små anteckningsböcker, en för varje person. Myrdal band dem samman med jutetråd, så att de ser ut som små böcker. (not 430. Finns i Jan Myrdals bibliotek i Varberg). De innehåller anteckningar som han gjort med kulspeppenna, som inte går att suddas, ganska svårlästa för en utomstående, men noggranna, lite spretiga och skrivna med små versaler. Det framgår att det var någon annan, troligtvis tolken som skrev ned namnen på dem som intervjuades och personliga data, medan Myrdal antecknade det de sa. Här finns inga frågor, enbart berättelser, eller kanske svaren. Man får intryck av att de intervjuade berättade fritt ur hjärtat.”

Lauritzson redovisar anteckningarna i ett appendix i slutet av sin bok. (Myrdals anteckningar i vänster kolumn, berättelsen i höger kolumn.)

Myrdal skriver i DN 27 oktober 1987 under de satta rubriken ”Mina ord tar alltid ställning” vilka författare som hade påverkat hans rapportbok, de är: Kisch, Gorki, Don Passos, Josef Kjellgren, Strindberg, Ludvig Nordström och Ivar Lo Johansson. Han beskriver sin arbetsmetod från sin arbetsjournal i Kina 19 september 1962:

”Därefter låta bönderna tala själva med alla motsägelser och med all olikhet. De som är för och de som vacklar och de som är emot. Höja och strukturera dom till det typiska. Budjonny! As large as life and twice as natural! Har skattesystem och stämmoprotokoll. Faktiska! Men också newsreelfunktionen mellan vittnesbörden! En sån bok har inte gjorts och den blir helt grundläggande.”

Längre fram i artikeln:

”Jag lyssnade, iakttog, gjorde blott minnesanteckningar. När jag senare skrev då drog jag mig personerna till minnes—såg dem!- och skrev ut historierna som strukturerade människoporträtt med kronologisk enhet.

Jag ”ljög” naturligtvis inte, det var inte ”påhitt” det jag skrev. Men det tillfälliga blev med detta arbetssätt specifikt, det genomsnittliga typiskt. Jag höjde färgen och lade in dagar där det behövdes. Med partitagande. Här talade historien subjekt. Pavel hade helt rätt, det var en parad av positiva hjältar; folket som drivande kraft...

Boken översattes till kinesiska och personerna läste vad jag skrivit om dem – eller fick det uppläst. Det var deras egna ord, deras egna liv. Någon obetydlig detalj här och där hade jag missuppfattat. Men detta var den stora sanningen om de liv de levat och de kände igen sig med berättigad stolthet. De var ju hjältar! Man skrev till mig om detta och man talade med mig om det. Det gjorde mig glad.”

Enligt Olsson väljer Sara Lidman att ”anonymisera” sina intervjuer. Sara Lidman tog fram det mest typiska i det stora materialet och hon poängterade att hon aldrig arbetat så länge med en bok

som "Gruva" (1969). Beth Juncker understryker i Olssons bok, att *"rapportboken måste använda sig av fiktionen, eftersom den sk verkligheten är dold bakom, eller genom en mängd fiktioner, vilket är dokumentärlitteraturens syfte att bryta ned."*

En annan slags redigering av texten förekommer i Gruva: *"Ibland byts ett ord mot ett annat, ibland förekommer längre inslag i texten som inte går att finna på bandet (Sara Lidman bandade alla intervjuer). Denna bearbetning har jag valt att kalla ordbyte och tillägg. Det finns dessutom exempel på att Lidman sammanfört två eller flera händelser till en episod, det vill säga att hon arbetat med kompilat."*

"Huruvida Lidmans bearbetning av intervjuerna är genomgripande eller minimal påverkar enligt dem (Schunneson/Wikman) inte verkets sanningshalt."

Jan Myrdal sällar sig till raden av Kinaskribenter, som har en klar ståndpunkt och är positiva till Kina och till den nya statsbildningen. Flera utländska författare hade verkat i landet redan under befrielsen från den japanska ockupationen och striden mot Chiang Kai- cheks arméer, som Rewi Alley, Edgar Snow, Anna Louise Strong, William Hinton och Agnes Smedley.

I Agnes Smedleys sista bok "The great road" (1954) skriver hon om den legendariske generalen och motståndsledaren Zhu De som hon träffar Yenan 1937, där hon började skriva hans biografi. Den som vill veta mer om Zhu De och Agnes Smedley kan läsa boken "Tio reportage som förändrade världen" (1982) sammanställd av Otto von Friesen, Christer Hellmark och Jan Stolpe. Agnes Smedley sade till en väninna:

"Jag har bara en lojalitet, en tro och den gäller befrielsen av fattiga och undertryckta inom ramen för den kinesiska revolutionen som nu har blivit verklighet."

Robert Braunerhielm skriver i textkommentaren:

"Agnes Smedley är Zhu Des språkrör. Det är han som berättar genom henne. Mellan de direkta citaten sammanfattar hon vad Zhu De sagt. Agnes Smedley ifrågasätter aldrig hans berättelser och kommenterar dem sparsamt. Det är Zhu De som är centralgestalten och inte journalisten... Och hon bidrar till skapandet av en hjälte-bild av Zhu De... Hon skriver utifrån en brinnande övertygelse. Men detta hindrar henne inte från att ge ett unikt porträtt av en av det nya Kinas främsta ledargestalter."

Jag tycker det finns stora likheter mellan "The Great road" och "Rapport från kinesisk by". Böndernas berättelser får stå för sig själva, det är det som gör boken unik, samtalen är långt ifrån maktens korridorer. Läsaren hamnar rakt in i en kinesisk by där både lokala ledare och bönder får en röst. Men till skillnad från paret Lindqvist som är i Kina under en två-årsperiod, är paret Myrdal Kessle i byn under en månad, om än oerhört intensiv period för att bearbeta det insamlade materialet. Kanhända fick Jan Myrdal även uppslag till rapportskrivande av Agnes Smedleys metod. Böndernas berättelser är ju ett slags "minibiografier". Sedan tillkommer Guns fotografier och Jans insamlade statistik för att ge en bakgrundsbild.

Rune Hassner "Det nya Kina" (1957) var en av de tidigaste svenskarna i Kina. Han hade rest på den kinesiska landsbygden 10 000 km. Han sammanfattar sina intryck på de sista fyra sidorna i boken."

Någon har sagt att en människa aldrig är riktigt densamma efter en resa i Kina... Man kan inte vara likgiltig för den otroliga mänskliga energiutveckling och de imponerande tekniska framsteg man möter, inte heller för den intellektuella enkelriktningen och andliga ofrihet som råder – det pris kineserna får betala för de materiella förbättringarna... inte heller de fattiga och tålmodiga kinesernas enkla vänlighet och deras lätthet att brista uti ett tandrikt solvargsgrin. Man kan inte undgå att känna, att man i Kina på nära håll upplever en av vårt århundrades stora politiska

händelser, en fundamental förändring av livsförhållandena för en stor del av vår jords innevånare...Det vore förmätet att försöka måla en komplett av ett så väldigt och motsatsfyllt land efter en enda kort visit. Jag har inte heller gjort till min uppgift att behandla den politiska situationen, eller att med kameran i hand jaga efter hemligheter, som landet till varje pris sökt undanhålla utländska ögon.”

Sven och Cecilia Lindqvist var i Kina några år tidigare än Jan Myrdal och Gun Kessle. 1963 ger de ut boken ”Kina inifrån”. Paret Lindqvists bok tangerar i ett avsnitt ”Rapport från kinesisk by”, då Sven och Cecilia Lindqvist besöker en folkkommun, ”Det blommande berget”, som de är relativt förtrogna med. 14 000 medlemmar, 3500 hushåll. Före 1958 fanns ingen konstbevattning, kooperativen var för små. Men när de slogs samman till en folkkommun möjliggjordes 600 000 dagsverken i ett bevattningsprojekt, därefter kunde man få två skördar istället för en. De stora problemen i de fattiga länderna är att småbrukare svälter på små jordbitar, där de arbetar under en begränsad del av året. Folkkommunen tvingade bönderna att arbeta gratis åt kommunen, för att i framtiden skörda vinsterna.

” Det var inte underligt att Mao, vars hela tänkande är en syntes av kinesisk tradition och marxism lockades av dessa perspektiv. Vid sin kärna bär kommunreformen hela hans signum. På det blommande berget hade reformen lyckats. Tack vare bevattning hade man kunnat hålla produktionen jämn vid 7 milj. ton, trots tre års svår torka.”

Nu till Bosse Lindqvist i De hemliga breven, sid 107: *”Kina höll precis på att återhämta sig efter en av 1900-talets värsta svältkatastrofer – till stor del ett resultat av Mao Zedongs katastrofala jordbrukspolitiska experiment ”det stora språnget” (Det är inte känt exakt hur många som dog, men dagens beräkningar varierar mellan 15 och 55 miljoner människor).*

Inga källhänvisningar. Bosse L kanske tror, att nämner han den högsta och lägsta uppskattningen har sitt på det torra, ingen kan beslå honom med felaktiga uppgifter.

Jin Xiaoding, frilansjournalist, i boken ”Var Mao verkligen ett monster?” (Redigerad av Gregor Benton och Lin Chun(2010)

”Läsarna bör vara medvetna om att dödssiffran på 38 miljoner är de högsta av ett flertal varierande uppskattningar. Den är häpnadsväckande då den är lika hög som den beräknade totala dödssiffran av stupade kineser under det kinesisk-japanska kriget åren 1937-1945.”

Men miljontals dödsfall fanns sammantaget ute i provinserna och regionala partiledare i provinserna underlät att rapportera detta, varefter de fick sparken.

Edgar Snow skriver i boken ”Red China Today” (1962) första upplagan, att tvärvändningen i jordbrukspolitiken 1960-1962, den tvingade Kina att i all utländsk handel köpa importerad mat istället för maskiner. Centralkommittén beslöt i januari 1961, att införa 2-3 års konsolidering, för att stärka jordbruksfronten. Jordbruket var grunden för den nationella ekonomin. Den som är intresserad av detaljerna kring Det stora språnget och svälten bör läsa kapitlen ”Det stora misstaget” och ”Reform och tragedi” i Lindqvists bok ”Kina inifrån.”

Jan Myrdal och Gun Kessle anlände till Beijing i aug 1962 enligt Bosse L.

”Jan ville inte se att det förekom massvält och att Mao och partieliten på något sätt bar ansvaret för situationen.” Bosse Lindqvist.

Sven Lindqvist skriver i ”Kina inifrån” (1963):

”Jag kom till Peking den fruktansvärda vintern 1960-1961. Staden tycktes död. Affärerna var tomma, restaurangerna tomma. Det var omöjligt att köpa en spik, ett snöre eller en bit papper. Gatan dominerades av kommunbespisningens oändliga köer. Drömmen om ett enda riktigt mål mat svävade som en nästan synlig hägring över staden...

Två år senare har krisen djupnat men katastrofsituationen är inte längre akut. Det finns åter varor även om få kan köpa dem. Kommunmatsalarna har stängt, restauranger öppnats... Idag är situationen en annan, tack vare ökad tonvikt på den lätta industrin och ett nytt ransoneringssystem för fabriksstillverkade konsumtionsvaror...

Erfarenheten har sannerligen visat det. Bakom de nya direktiv som nu ges står en slagskugga bilden av det kaos de är avsedda att bringa reda. Men de visar framför allt, låt vara under en tunn slöja av ofelbarhetsanspråk, att den kommunistiska regimen är beredd att lära av sina misstag.

När Myrdal kommer till Kina 1962 är katastrofsituationen inte längre akut som Sven Lindqvist skriver. JM: *”Situationen är betydligt bättre än den beskrivs i världspressen, hård ransonering, men ingen svälter ihjäl.”* Jag tycker att hans iakttagelser liknar Sven Lindqvists kring 1962.

Bosse L. fortsätter: *”Det var kanske önsketänkande från Jans sida när han påstod att meningssmotståndarna inom administrationen flytt till Taiwan. I verkligheten hade Mao och hans anhängare gjort processen kort med motståndare inom partiet, avrättningar, tortyr och arbetsläger.”*

Bosse L har inga källhänvisningar, vi vet inte vad han stödjer sig på. Kanske han hoppas på att vi vet ju vad som sker i de kommunistiska länderna, utrensningarna i Sovjet kanske. Då är det väl samma sak i Kina. Faktum är att inom den högsta partitoppen skedde det knappast några avrättningar. Deng Xiaoping, som varit borta från partitoppen i många år, återkom som den store ledaren efter Maos död 1976.

Det finns andra röster som beskriver hur det var:

”Studenterna medgav att de blev chockerade att höra av att höra att arbetarna inte bara hade kära minnen av Mao, utan också lovordade kulturrevolutionen. En arbetare sade att utbildning, hälsovård och bostäder är tre stora problem, medan under Mao-perioden arbetarna inte behövde oro sig över dem alls.” *”Striden om Kinas förflutna. Mao och kulturrevolutionen”* Mobo Gao (2008).

Sture Källberg reste i Kina och 1971 publicerades hans bok ”Kamrat med 700 miljoner” och i boken ”Iakttagelser 1973” från ett ”Föredrag för Studentersamfundet i Bergen 9.5 69 lyder texten:

”De kinesiska kommunisterna talar inte så mycket om frihet men desto mer om jämlikhet, om rättvisa. Detta är delvis historiskt betingat. De månghundraåriga hemliga kinesiska bondesällskapen, Ko Lao Hui och andra, som var historiska förelöpare till den kinesiska revolutionen, agiterade inte för frihet, men däremot för sammanhållning, jämlikhet och ömsesidig hjälp. Frihet var helt enkelt inget gångbart begrepp bland befolkningen, det var för abstrakt; man måste ställa följdfrågorna: Frihet för vem, och: Frihet till vad? Begreppet jämlikhet var däremot konkret. Böndernas krav var att jorden skulle tillhöra dess brukare och att alla skulle ha lika mycket, så att ingen behövde svälta. Idéerna om jämlikhet och rättvisa är urgamla hos kineserna, men inte bara hos dem utan det är ju vad alla folk drömt om. Kulturrevolutionen knyter an till den traditionen.”

1964 publiceras Sven och Cecilia Lindqvists bok ”Asiatisk erfarenhet”, som beskriver länderna Japan, Mongoliet, Formosa och Indien. Där skriver de sid. 106.

”Det är denna väg kineserna gått, över jordfördelning till kollektiv. Det har ibland gått alltför snabbt och hårt fram, men i alla händelser inte med mera brutalitet än det gamla samhället alltid inneburit. De har fått betala dyrt för sina misstag, men har i alla fall inte ödslat med de mänskliga resurserna som i Indien.

Bakom undergångsrykten och förhastade segerrapporter har kineserna i åtminstone ett avseende lagt en stabil grund för kommande framsteg. I utvecklingsarbets centrum, på kommunkontoret, träffar man där inte en anslagstänkande tjänsteman utan en f.d. fattigbonde. Han har lett de andra bönderna genom en period av samhällsomvälvningar som radikalt påverkat deras liv och gjort dem medvetna om sin egen betydelse. Framsteg har blivit allas angelägenhet.” sid 106.

Detta beskrivs i praktiken och in i minsta detalj i Jan Myrdals bok ”Rapport från kinesisk by”.

Lennart Munter 2024